

ЖЕРТВИ ІНФОПРОСТОРУ

Приводом для написання цього матеріалу є деякі події інформаційного характеру, які, трапляються усе частіше, та все ж недооцінюються українським суспільством, хоч є загрозою не меншою, аніж пряме вторгнення загарбника в країну. Ця проблема лежить в іншій площині. І набуває все більшої актуальності. Отож!

Почнемо з того, що ми – діти мегаполісів, навчилися мистецтву жити разом, залишаючись абсолютно індивідуальними. Сучасне велике місто вже давно не є плавильним котлом культур, як це було при СРСР. Воно схоже на гігантський вітраж, де працює закон соціальної мозаїчності.

І хоча ми іноді тиснемося в одному вагоні метро, але кожен має свій окремий мікросвіт. Хіпстер зі своїм лате на рослинному молоці, IT-шник у зручному худі, втомлений роботяга із передмістя чи літній професор у старомодних окулярах – ми всі часом притиснуті один до одного, але наші світи майже ніколи не перетинаються. Ніколи!

Єдине, чого ми навчилися за роки Незалежності – поважати чужі кордони особистості, хоча б просто задля того, аби захищати власну психіку від перевантаження. З часом цей захисний механізм переростає у систему паралельних світів. Велике місто розпадається на автономні паралельні всесвіти.

У нас з'являються свої улюблені локації, свої маршрути, свої закриті «бульбашки». Ми фізично ділимо один асфальт, але ментально ходимо абсолютно різними дорогами. Це такий собі неофіційний «пакт про ненапад» і основне правило демократичних суспільств: я не чіпаю твою зону комфорту, а ти не лізеш у мою.

Але в наше життя непрохано вторглися алгоритми, і ми були змушені мігрувати до так званого ЦИФРОВОГО ТРАЙБАЛІЗМУ. Наші затишні «бульбашки» перетворилися на цифрові фортеці.

Тепер нас об'єднує не спільний під'їзд, а стрічка новин, сформована нами і контрольована штучним інтелектом. Він дуже уважно стежить за нашими уподобаннями та інтересами і підкидає нам саме те, на що ми реагуємо. Причому, реагуємо не тільки позитивно, але й негативно. Це створює в Мережі додатковий ажіотаж і

допомагає розганяти рекламу.

А загалом, ми живемо в епоху новітніх неолітичних общин, де вождями стали інформаційні інфлюенсери, а релігією – спільні політичні чи культурні погляди. Ми остаточно закрилися у своїх «інформаційних печерах», де відлуння доносить лише те, що нам подобається чути. Якщо ми отримуємо, те, що нам не подобається, ми реагуємо занадто емоційно, і це часто провокує міжособистісні конфлікти у Мережі. Але доки правила гри лишаються непорушними, цей соціальний баланс працює.

Що ж стається, коли в наші паралельні соціуми починається інформаційне вторгнення?

Коли зовнішній ворог, якась внутрішня радикальна сила чи занадто активна бізнесова група вирішує атакувати наші бульбашки, тоді крихкий інформаційний простір, а відтак і наш фізичний світ тріщить по швах.

На відміну від класичних війн, війна інформаційна не потребує танків і ракет. Їй достатньо почати контролювати теле та радіоканали, захопити адмінство у ключових чатах, запустити вірусні фейки або через таргетовану рекламу роздмухати приховані інтереси конкретного цифрового племені.

Спалахує віртуальна війна! Бо, зазвичай, ці «оцифровані племена», які ізольовані й не спілкуються між собою в реальному житті, втрачають здатність до спільної (мирної!) перевірки фактів (верифікації). Одне паралельне суспільство починає бачити в іншому не просто «дивних» сусідів, а суттєву загрозу для свого існування.

Інформаційні ін'єкції ненависті перетворюють нейтральне співіснування на тиху або цілком реальну агресію. Вірус ворожнечі, запущений «між бульбашками», роздмухує внутрішній конфлікт. І наші мегаполіси (чи вся країна) із простору паралельних світів перетворюються на поле ментальної битви, де люди воюють за вигадані сенси, навіть не виходячи зі своїх затишних квартир.

А ми наївно думали, що «прозорі стіни» наших бульбашок захистять нас від хаосу. Але виявилось, що саме ці СТІНИ заважали нам побачити ВЧАСНО, як наш політичний, ідеологічний, культурний «ворог» захоплює кімнату за кімнатою нашого спільного міського будинку. А ми пізно спохопи-

лися і відчуваємо страшенний дискомфорт!

Майте на увазі – це був лише вступ до великої теми нашого співіснування у соціумі! А давайте уявимо тепер, що відбуватиметься, коли в рамках держави інформаційну владу захоплює якась окрема, досить радикальна по відношенню до всього суспільства, соціальна група?

Які наслідки ми отримаємо?

Коли ця група захоплює повноту інформаційної влади в державі, країна стикається з масштабною кризою, яку в політології та соціології описують як демонтаж сталих інститутів влади.

Причому, демонтаж звичного інформаційного простору є ключем до демонтажу всіх інших сфер влади. Отримавши таку можливість, ця група негайно починає перебудовувати існуюче медіаполе під себе.

Як результат, майже одразу знищується незалежна журналістика. Будь-які опозиційні або нейтральні медіа маркуються як «вороги», позбавляються ліцензій або закриваються. Будь-які незалежно мислячі журналісти, суспільні або культурні діячі тим

чи іншим чином видаляються зі спільного інформаційного поля, блокуються або оголошуються ворожими голосами. Увесь спектр існуючих ЗМІ, включаючи Суспільне мовлення, яке мало би до кінця відстоювати рівні права усіх «соціальних бульбашок» перетворюється на рупор пропаганди окремої соціальної групи.

Відбувається свідомо поляризація суспільства. Радикали при владі тримаються на відвертій радикалізації своїх прихильників. Їм не вигідний широкий спектр думок, як запорука громадянського миру. Така радикальна група штучно розколює суспільство на «своїх» (патріотів, героїв, істинних громадян) та «чужих» (зрадників, маргіналів, ватників, ворогів народу).

Суспільна мозаїчність – це велике досягнення мирного часу – замінюється відкритою ворожнечею між паралельними соціумами, які ще донедавна могли нормально співіснувати. Наслідки – ерозія реальності та дегуманізація. Інформаційні інструменти починають використовуватися не для інформування, а для емоційного маніпулювання страхом і гнівом. Запускається кампанія переслідування усіх незгодних, а до когорт «корисних» підтягуються усі можливі ситуативно вигідні категорії – нацистщини, сексуальні меншини, радикальні молодіжні групи тощо.

І нарешті – найнебезпечніше –

суспільству нав'язується безальтернативна картина світу. Тобто, інші версії існування і розвитку знімаються з порядку денного і навіть не обговорюються. Будь-яка критика існуючого стану речей чи персоналій влади прирівнюється до зради національних інтересів.

Це і є авторитаризм у всій своїй красі! Він дозволяє вільно змінювати закони, обмежувати права людини, фальсифікувати будь-які суспільні рішення, а суспільство втрачає можливість отримувати об'єктивну інформацію.

Як результат – демократичні вибори, які привели радикальну групу до влади, стають останніми вільними виборами в історії цієї держави на довгий період...

І на закінчення, одне питання: чи існують якісь механізми захисту інформаційного простору від будь-якої його монополізації, радикальними групами чи злочинними угрупованнями?

Так, вони існують але це комплексне завдання. В його основі лежать важливі речі:

- Тотальне розуміння того, що інформаційна сфера на сьогодні основний технологічний інструмент, як приходу до влади, так і контролю над масами.

- Децентралізація та незалежність медіаринку. Найкращий захист від

інформаційного захоплення – це неможливість контролювати всі джерела інформації з одного центру. Ніщо, навіть події драматичного характеру, як війна чи глобальна криза не повинні давати можливість зосередити в одних руках право на обробку та поширення інформації.

- Законодавче обмеження монополій на медіаринку для ТБ, преси, радіо та великих інтернет-порталів).

- Захист та регулювання цифрових платформ. Сучасні радикали, які непомітно вирощують своїх лідерів, приходять до влади через алгоритми соцмереж (TikTok, X, Telegram, Facebook), які часто підсвічують радикальний контент заради масовості охоплення аудиторії.

- Впровадження жорстких правил прозорості для алгоритмів соцмереж на державному рівні (як це робить Європейський Союз через Digital Services Act). Платформи мають звітувати, чому вони піднімають у топ переглядів радикальний чи відверто агресивний контент.

- Блокування фінансованих ботферм.

- І нарешті – впровадження медіаграмотності як базової гігієни! Люди мусять розуміти, що шахраї більше не діють на базарах чм вулицях – вони масово перемістилися на телеканали та інтернет-портали!

Наші люди досі не розуміють, що будь-яка маніпуляція працює лише тоді, коли суспільство є вразливим до емоційних вкидів, які оминають аналітичні бар'єри свідомості. Основи критичного мислення та медіаграмотності давно вже необхідно впровадити у шкільну та університетську освіту.

Громадяни повинні вміти розрізняти факти і судження, знати як перевіряти першоджерела, вчитися етикету віртуального спілкування та розпізнавати і блокувати мову ворожнечі.

Якщо масове божевілля можливе, то воно колись прийде до нас із соціальних мереж і телеканалів, де сьогодні працює чимало людей, котрі не те що не мають певної професійної освіти, а й просто є недостатньо культурними і коректними людьми, які мають моральне право на власну думку у соціумі.

Наше суспільство має шанс вижити, якщо воно не втратило здатність чути правду і остаточно не загубило свої моральні орієнтири та суспільні ідеали.

Але в цьому і є найбільший сумнів!

Анатолій МАТВІЙЧУК

